

ИНСТИТУТ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

АВТОРЕФЕРАТ

**МЕЖДУ ЕФЕКТИВНОСТТА И СПРАВЕДЛИВОСТТА:
ОЦЕНКА НА ЕФЕКТИТЕ ОТ ПЛОСКИЯ ДАНЪК В СТРАНИТЕ ОТ
ЦЕНТРАЛНА И ИЗТОЧНА ЕВРОПА**

Дисертационен труд за придобиване на научна степен
„Доктор на икономическите науки“

Проф. д-р Виктор Йоцов

София, декември 2025

Въведение	4
Актуалност и значимост на темата	4
Икономически контекст на постсоциалистическата трансформация	5
Изследователски въпроси и хипотези	5
Методология на изследването	6
Структура на дисертацията	7
Глава I: Теоретични основи и преглед на литературата	8
Политическа икономия на данъчната политика в преходните икономики	9
Преглед на емпиричната литература	11
Критичен анализ на аргументите „за“ и „против“ пропорционалния данък	13
Изводи и връзка към следващата глава	14
Глава II: Развитие на идеята за пропорционалния данък в Централна и	
Източна Европа – хронология и сравнителен анализ	15
Постановка на въпроса и аналитична рамка	15
Класификация на подпериодите: логика на дифузията и обратимостта	15
Сравнителен анализ по държави: дизайн, мотивация и еволюция	16
Сравнение на постигнатите икономически резултати: регулярности и условности	16
Изводи и връзка към следващата глава	17
Глава III: Данни, методология и изследователска стратегия	19
Цел на главата и логика на идентификацията	19
Панелен набор от данни: покритие, извадка и базови описателни характеристики	19
Източници на данни и измерване на променливите	20
Дефиниране „плосък данък“ като променлива	20
Панелни модели с фиксирани ефекти: базова спецификация и интерпретация	20
Difference-in-Differences и event-study: дизайн, допускания и проверка	21
Проверки за устойчивост: плацебо, чувствителност, алтернативни контролни групи и синтетични контрафакти	21
Ограничения и дисциплина на интерпретацията	21
Изводи и връзка към следващата глава	22
Глава IV: Емпиричен анализ – икономически и социални последици	
от въвеждането на пропорционалния данък в страните от ЦИЕ	23
Описателна статистика и графичен анализ	23
Ефекти върху икономическия растеж	23
Ефекти върху пазара на труда	24
Ефекти върху преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ)	24
Ефекти върху неравенството в доходите	25
Ефекти върху публичния дълг	25
Ефекти върху автоматичните фискални стабилизатори	26
Общ преглед на резултатите	26
Устойчивост на резултатите и алтернативни спецификации	27
Глава V: Фокус върху България – „Струваше ли си да се въвежда плосък данък?“	28
Операционализация на въпроса: от „позитивни ефекти“ към нормативна оценка	28
Контрафактическа симулация за България: метод и ключови допускания	29
Контрафактическа картина за България: 2024 г. без плосък данък	29

Политически опции и възможни сценарии за България.....	30
Глава VI: Дискусия – интерпретация, контекст и импликации	32
Съпоставка с литературата: къде има съвпадения и къде – напрежение.....	32
Интерпретация на механизмите: как „работи“ плоският данък.....	33
Политически импликации: условия за „работеща“ реформа и релевантност за България	33
Ограничения и предпазливост: какво може и какво не може да се заключи...	34
Глава VII: Заключение и препоръки към икономическата политика	36
Синтез на основните изводи от изследването	36
Препоръки за данъчна и социална политика в България	37
Заключителни размисли	38
Приносни моменти.....	39
Емпирични приноси	39
1. Цялостна емпирична оценка на ефектите от плоския данък в ЦИЕ.....	39
2. Нови доказателства за компромиса между ефективност и справедливост..	39
3. Доказателства за ограничените динамични ефекти върху бюджетните приходи.....	39
4. Анализ на хетерогенността на ефектите	39
Методологични приноси	39
1. Приложение на stacked DiD метода в контекста на данъчни реформи.....	39
2. Детайлен контрафактуален анализ за България	39
3. Интегриран подход, комбиниращ качествени и количествени методи.....	39
Приноси за политиката.....	40
1. Конкретни препоръки за реформа на данъчната система на България.....	40
2. Уроци за други страни в региона.....	40
3. Принос към дебата за оптималната данъчна политика	40
Теоретични приноси	40
1. Обогавяване на литературата за политическата икономия на данъчните реформи	40
2. Принос към теорията за данъчната конкуренция	40
3. Принос към литературата за фискалната политика в еврозоната	40

Въведение

Актуалност и значимост на темата

Въведението аргументира изследването на възхода и последвалото частично отстъпление от пропорционалното подоходно облагане в страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) като едновременно научно релевантна и практически значима проблематика. Научната значимост се извежда чрез позиционирането на дисертационния труд в полето на политическата икономия на прехода, където постсоциалистическите трансформации се интерпретират като своеобразна „естествена експериментална среда“. Логиката е, че в сравнително кратък исторически период голям брой държави са реализирали радикални институционални промени и по този начин са предоставили богата база за сравнителен анализ на публични политики и техните последици. Подчертава се, че пропорционалният данък върху личните доходи е теоретично интригуващ казус, защото представлява радикално отклонение от преобладаващите в развитите демокрации прогресивни модели, основани върху принципа на платежоспособността. Особено важен е акцентът върху феномена на „вълна“ от приемания (1994–2010 г.) в множество страни от ЦИЕ: тази емпирична регулярност позволява да се търсят общи механизми на институционална дифузия, да се сравняват траектории и да се формулират проверими обяснения за причините както на приемането, така и на последващото коригиране/изоставяне на реформата.

В аргументацията относно актуалността на темата се въвежда и съвременният глобален контекст: дискусиата за икономическото неравенство и ролята на данъчната политика като ключов инструмент на преразпределението. Въведението изрично свързва темата с анализа и препоръките на международни организации (МВФ, ОИСР, Световна банка), като подчертава, че данъчният дизайн влияе както на вторичното разпределение (чрез данъци и трансфери), така и върху социалната кохезия и устойчивостта на публичните финанси. Актуалността се усилва от историческата дистанция: повече от три десетилетия след началото на реформаторската вълна вече е налице достатъчно дълъг хоризонт за оценка на първоначалните обещания (растеж, инвестиции, дисциплина, приходи) спрямо реалните макроикономически и социални индикатори. Въведението имплицитно приема, че „късият“ анализ около момента на реформата често е подвеждащ и че именно дългият хоризонт позволява по-смислена оценка.

В регионален план се откроява противоречието между ефективност и справедливост: въвеждането на плоски ставки се разглежда като „екстремно“ фискално решение, чиито дългосрочни ефекти са важни не само за ЦИЕ, но и като урок за други развиващи се икономики, където подобни реформи периодично се появяват като политически проект. Въведението маркира и вътрешнорегионалната хетерогенност: след 2010 г. част от държавите (напр. Словакия, Чехия, Унгария) възстановяват прогресивни елементи, докато други (напр. България) запазват нисък пропорционален режим. Това различие се използва като допълнителен мотив за систематично обяснение на факторите, които стоят зад различните институционални избори.

Икономически контекст на постсоциалистическата трансформация

Разгледан е институционалният фон на прехода: разпадането на социалистическите режими води до необходимост от изграждане на нова фискална архитектура. Акцентираща се върху началната ситуация: сложни данъчни системи, множество ставки и изключения, ниска събираемост, ограничен административен капацитет и слаба данъчна култура. На този фон плоският данък се представя като привидно „елегантно“ решение, което едновременно обещава опростяване, по-ниски административни разходи и стимули за икономическа активност. Въведението припомня теоретичната артикулация на плоския данък (Хол и Рабушка) и го поставя в по-широк дебат за оптималното облагане (вкл. Мърлийс). Съществената идея е, че макар концепцията да има интелектуална история, именно постсоциалистическият контекст предлага среда за мащабна практическа реализация.

Обяснителният модел във въведението е двукомпонентен. От една страна стои идейната дифузия на неолиберални концепции, подкрепяна от консултанти, мозъчни тръстове и политически предприемачи, които рамкират плоския данък като символ на модернизация и „скъсване“ със социалистическото минало. От друга страна са прагматичните мотиви: опростяване на данъчните режими, привличане на чуждестранни инвестиции чрез сигнализиране на благоприятна бизнес среда, подобряване на дисциплината и събираемостта, както и конкурентен натиск между държави.

Въведението подчертава и важна методологична предпоставка: „плоският данък“ не е еднородна институция. Съществуват вариации по ставка, необлагаем минимум, ширина на базата, изключения, взаимодействие с осигурителни вноски. Следователно сравнителният анализ не може да се изчерпи с бинарно разграничение „има/няма плосък данък“, а трябва да отчита дизайна, ако целта е валидно обяснение на ефекти и различия.

Изследователски въпроси и хипотези

Въведението формулира четири централни изследователски въпроса, които ясно структурират анализа.

Първият въпрос (ИВ1) е насочен към детерминантите на приемането: какви икономически, политически и идейни фактори обуславят масовото приемане на пропорционалния данък в ЦИЕ (1994–2010). Фокусът е върху политическата икономия на реформата – кой, защо и при какви условия я прокарава – включително ролята на международни влияния и вътрешнополитически предприемачи.

Вторият въпрос (ИВ2) изследва икономическите ефекти: как реформата се свързва с растеж, инвестиции, бюджетни приходи и данъчна дисциплина. Въведението ясно сигнализира, че тук залогът е проверка на обещанията на привържениците на плоския данък, като изрично се търси разграничение между краткосрочни съвпадения и по-устойчиви причинно-следствени връзки.

Третият въпрос (ИВ3) е концентриран върху разпределителните последици: какво е въздействието върху доходното разпределение и неравенството. Подходът е

нормативно чувствителен, но емпирично ориентиран: плоският данък се разглежда като потенциален канал за намаляване на преразпределителната способност на данъчната система.

Четвъртият въпрос (ИВ4) се отнася до обратимостта: защо някои държави изоставят пропорционалния модел и се връщат към прогресивни елементи след 2010 г., докато други го запазват. Тук анализът преминава от „приемане“ към „политическа корекция“ и предполага, че устойчивостта на режима е зависима от фискални и социални напрежения, както и от политическата конкуренция.

На тази основа се формулират четири хипотези (Н1–Н4), които кореспондират на въпросите. Н1 предполага, че приемането е по-скоро резултат от идейна дифузия и политическо сигнализиране (модернизация, прозападна ориентация), отколкото от доказана икономическа необходимост. Н2 предполага ограничени/статистически незначими ефекти върху растеж и инвестиции след контрол за други фактори (напр. членство в ЕС, структурни реформи, глобални условия). Н3 предполага нарастване на неравенството чрез отслабване на преразпределителната ефективност. Н4 предполага, че отстъплението след 2010 г. е мотивирано предимно от фискални нужди и обществен натиск, а не от чиста идеологическа трансформация.

Методология на изследването

Методологическата рамка във въведението е представена накратко като смесен подход от количествени и качествени инструменти. Аргументира се, че количествените методи дават обобщаемост и статистическа проверка на хипотези върху широк набор наблюдения, докато качествените казуси осигуряват контекст, механизми и по-плътна каузална интерпретация.

Количественият компонент използва панелни данни за страните от ЦИЕ за периода 1995–2024 г. и комбинира макроикономически индикатори (БВП и растеж, инфлация, безработица, ПЧИ, приходи/разходи, фискален баланс), данъчни показатели (ставки, структура на системата, приходи по категории), показатели за неравенство (Джини). Въведението маркира и основните информационни източници (Световна банка, МВФ, Европейска комисия/AMECO, Eurostat/EU-SILC, LIS, WID, ОИСП и др.).

Качественият компонент се реализира чрез казусни изследвания на избрани държави, представящи различни траектории: Естония (устойчивост на режима), България (ниска ставка, високо неравенство и ниски приходи), Словакия (приемане и последващо изоставяне), Румъния (дълги дебати и постепенно въвеждане на прогресивни елементи). За всеки казус се анализира контекстът на приемане, дизайнът на реформата, икономическите и социалните резултати, еволюцията на политическия дискурс и причините за корекции. Като методи на качествения анализ се посочват документален анализ (законови, стенограми, доклади на правителства и международни организации, публикации на мозъчни тръстове, медии) и сравнителен исторически анализ за реконструкция на механизми и критични моменти.

Въведението заявява и ограничения на подхода: проблеми с данните (особено за ранните години и за неравенството), трудности в каузалната идентификация (въпреки DiD и синтетичния контрол), ограничения на външната валидност на казусите и потенциална непълнота на дългосрочните ефекти в рамките на наличния хоризонт. Това е важен научен жест: очертава граници на интерпретацията и дисциплинира заключенията.

Структура на дисертацията

Въведението предоставя ясна карта на текста: увод, шест глави, заключение и приложения. Първа глава изгражда теоретичната рамка и прегледа на литературата, включително каналите на влияние върху растеж, труд, инвестиции и разпределение, както и политико-икономическата логика на реформите. Втора глава реконструира институционално реформите в ЦИЕ и уточнява аналитичното съдържание на понятието „плосък данък“ чрез акцент върху дизайна и различията зад формално сходни ставки. Трета глава представя данните, дефинициите, операционализацията на политиката и емпиричните модели (двупосочни фиксирани ефекти, клъстеризирани стандартни грешки, DiD/event-study) и дискутира идентификационните рискове. Четвърта глава докладва панелните резултати и робастност/плацебо проверки, както и хетерогенност. Пета глава развива българския казус и контрафактуалната оценка (вкл. синтетичен контрол) с интерпретация спрямо регионалните закономерности. Шеста глава синтезира доказателствата в импликации за политика, с внимание към дизайна на данъчната система и взаимодействието с осигурителната тежест. Заключението обобщава резултатите, дава отговор на изследователските въпроси, формулира приноси и ограничения и очертава бъдещи изследователски посоки, а приложенията осигуряват прозрачност чрез допълнителни таблици, тестове и дефиниции.

Глава I: Теоретични основи и преглед на литературата

Глава I изпълнява двойна функция: (i) изгражда концептуалната рамка за оценка на алтернативни режими на подоходно облагане (прогресивно срещу пропорционално), и (ii) систематизира емпиричните доказателства за ефектите от въвеждането на пропорционален (плосък) данък в страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) и извън тях. В резултат главата легитимира избора на изследователските въпроси и дисциплинира очакванията: вместо да приема плоския данък като „универсално добро“ или „универсално зло“, тя показва защо оценката му неизбежно е контекстно зависима и изисква внимателна идентификация на причинно-следствени връзки.

В първата част дебатът между прогресивно и пропорционално облагане е представен като класически спор за целите на фиска и социалната държава. Първо, прогресивността се интерпретира като институционален израз на вертикалната справедливост и принципа на платежоспособността: при равни други условия данъчната тежест следва да нараства с икономическата възможност за принос. Второ, прогресивната скала е представена като ключов инструмент за преразпределение, особено когато неравенството е високо и когато трансферните системи сами по себе си не компенсират пазарните разлики. Трето, прогресивното облагане е разгледано и като автоматичен стабилизатор: при спад на доходите данъчната тежест намалява по-силно, което ограничава процикличността на разполагаемия доход и потреблението.

Пропорционалният (плосък) данък е представен като режим на единна ставка върху доходите (често в комбинация с необлагаем минимум или приспадания), който претендира за опростяване на системата и за по-слаби изкривявания. Аргументите „в полза“ са структурирани около административната простота, по-силните стимули за труд и предприемачество (чрез по-ниски пределни ставки), хоризонталната справедливост (еднакво третиране на равни доходи) и ролята на ниските ставки в условията на глобализация и данъчна конкуренция. Важна е и имплицитната теза, че в среда на слаб административен капацитет простотата може да има самостоятелна ценност – не само като удобство, а като условие за изпълнимост.

В теоретичната рамка обаче още тук се въвежда ключовото предупреждение, че „прогресивно“ и „пропорционално“ не са чисти идеални типове: реалните системи съдържат изключения, необлагаеми минимума, осигурителни вноски и паралелни режими, които могат да направят формално плоския данък де факто по-сложен, а формално прогресивната система – по-малко прогресивна от очакваното. Това подготвя по-късната критика към опростени политически твърдения.

Теорията за оптималното данъчно облагане

Втората част поставя дебата в рамката на теорията за оптималното облагане. Изходната точка е моделът на Мърлийс (Mirrlees, 1971), който формализира проблема на

оптималното нелинейно подоходно облагане при информационни ограничения и хетерогенност на способностите. В този подход оптималната данъчна скала не се извежда от идеологическа представа за „справедливост“, а от максимизиране на социална функция на благосъстоянието при ограничение, че по-високите ставки изкривяват избора между труд и свободно време и стимулират избягване/укриване.

Разглеждането на резултатите, свързани с Мърлийс и последващите разработки (вкл. Diamond and Saez, 2011), има две последствия. От една страна, теорията подчертава, че оптималният дизайн зависи от емпирични параметри (еластичности на трудовото предлагане, мобилност на данъчната основа, структури на доходите) и от нормативни предпочитания (тегла върху различни доходни групи). От друга страна, изводът е, че оптималното облагане не дава автоматично „теоретично оправдание“ за плосък данък: при реалистични предположения често се получава оптимална система с определена степен на прогресивност, особено когато обществото отдава значимост на преразпределението и социалното застраховане.

Тук главата извежда методологически важна линия: ако дори строгата теория не обещава универсален отговор, то емпиричният анализ става решаващ, но следва да бъде устроен така, че да разграничава ефекти на данъчния режим от съпътстващи реформи и от общи макроикономически тенденции.

Компромисът между ефективност и справедливост

Третата част формулира централната дилема: компромисът между ефективност и справедливост. Прогресивните ставки могат да увеличат изкривяванията и загубите от облагането, но същевременно укрепват преразпределителната функция, социалната кохезия и ролята на държавата като стабилизатор. Пропорционалният данък потенциално минимизира изкривяванията при работа и предприемачество, но може да редуцира преразпределението и да засили неравенството, ако трансферните механизми са слаби или ако данъчната тежест се пренася към по-уязвими групи чрез индиректни данъци и осигуровки. Същественото е, че главата отказва да превърне дилемата в бинарен избор. Вместо това тя представя данъчната политика като оптимизационен проблем под ограничения: административен капацитет, структура на икономиката, легитимност на институциите и обществена готовност за солидарност. Именно тази перспектива подготвя политико-икономическата част.

Политическа икономия на данъчната политика в преходните икономики

В тази част приемането и разпространението на плоския данък в ЦИЕ се интерпретира през логиката на данъчната конкуренция. При мобилни капитали и (частично) мобилна работна сила държавите имат стимул да намаляват ставките, за да привличат инвестиции и да задържат данъчната основа. Този механизъм може да създаде динамика тип „надпревара към дъното“, при която индивидуално рационалното поведение води до колективно неефективен резултат – недофинансиране на публични блага и социални

системи. Главата подчертава, че плоският данък често е политически представян като конкурентно предимство и сигнал към инвеститорите, но предупреждава, че сигналът има цена, ако приходната база не е достатъчно широка или ако публичните услуги деградират. Тук се оформя ключова хипотеза на политическата икономия: част от реформите могат да бъдат обяснени не толкова с вътрешна оптималност, колкото с стратегическо взаимодействие между държави, особено в периоди на интеграция и либерализация.

Политическата икономия на прехода и ролята на идеите

Следващата част акцентира върху ролята на идеите, експертните мрежи и политическото предприемачество. Разпространението на плоския данък в ЦИЕ се представя като пример за политика, която се движи не само от иконометрично доказани ефекти, а и от „наративи за модернизация“ и символно разграничаване от социалистическото наследство. В този контекст се включват аргументи от литературата за дифузия на политики и влиянието на международни актьори и мозъчни тръстове, като се посочва и анализът на Appel and Orenstein (2016) за ролята на неолиберални идеи при трансформации (вкл. плосък данък и пенсионна приватизация).

Важното следствие е, че „рационалността“ на реформата не може да се измерва само чрез ex post макро показатели; необходимо е да се разберат политическите коалиции и идеологическите рамки, които правят определени решения вероятни, дори при ограничена емпирична подкрепа.

Теорията на медианния избирател и данъчната политика

Тази част формулира емпиричен парадокс. Теоремата за медианния избирател предполага, че когато медианният доход е под средния, мнозинството би подкрепило по-силно преразпределение и прогресивно облагане, тъй като медианният избирател е нетен бенефициент. Въпреки това редица постсоциалистически държави приемат плосък данък, включително при нарастващо неравенство. Главата предлага политико-икономически обяснения: ограничена политическа представителност и участие, слабост на класовото гласуване, несъответствие между материален интерес и политическо поведение, както и когнитивни/поведенчески механизми. Особено внимание се отделя на хипотезата за очакваната възходяща мобилност (prospect-of-upward-mobility hypothesis) (Bénabou and Ok, 2001): избирателите могат да подкрепят по-ниски данъци върху високи доходи, ако очакват в бъдеще сами да попаднат в тази група. Допълнително се подчертава влиянието на елитите и финансирането на политиката като механизъм, който може да измести данъчната политика от „медианната“ логика към интересите на по-високодоходни групи.

Философски основания на данъчната справедливост

Тук главата изрично заявява нормативната дълбочина на дебата. Представени са три класически линии: утилитарната традиция (Бентам, Мил), егалитарната

перспектива (Rawls) и либертарианската позиция (Nozick, 1974). Утилитарният аргумент оправдава прогресивността чрез намаляваща пределна полезност на дохода. Ролсианската рамка легитимира прогресивното облагане като инструмент за защита на най-необлагодетелстваните и за социална справедливост. Либертарианската критика поставя данъците като ограничение върху правата на собственост и настоява за минимална държава и тясна легитимност на преразпределението. Към това се добавя и линия на общественя договор (по Русо), която интерпретира данъците като цена на колективното съжителство и легитимен ресурс за финансиране на публични блага. В контекста на постсоциалистическите икономически философските основания се пречупват през историческата памет: от една страна, стремеж към индивидуална свобода и „скъсване“ с репресивни практики; от друга – нарастващо очакване за публична защита и намаляване на неравенствата. По този начин главата показва, че данъчната справедливост не е абстрактна, а институционално и исторически обусловена.

Преглед на емпиричната литература

Емпиричната част на главата е построена така, че да контрастира популярните аргументи с реалните научни резултати, като систематично подчертава методологичните трудности (идентификация, съпътстващи реформи, различия в дизайна на системите).

Тази част започва с ранните интерпретации на руския опит (реформа от 2001 г.), често използван като „витрина“ за ефективността на плоския данък. Разглежда се влиянието на Ivanova, Keen and Klemm (2005), които анализират увеличението на приходите след реформата и неговата интерпретация в публичния дебат. След това се въвежда критичната линия: последващи анализи поставят под съмнение простата причинност „плосък данък → растеж/приходи“, тъй като приходната динамика може да отразява по-широки институционални промени, циклични фактори или подобрения в администрацията.

Глобалният сравнителен анализ на Sabirianova Peter, Buttrick and Duncan (2010) се използва за обобщение: плоското облагане само по себе си не гарантира икономически успех, а ефектите зависят от съпътстващи политики и институционална среда. Keen, Kim and Varsano (2008) в синтезираща работа подчертават, че успехът при приходите често е продукт на разширяване на базата и административни подобрения, а не на самата промяна в скалата.

По отношение на ПЧИ главата представя по-скептична оценка: доказателствата са още по-нееднозначни, а литературата за корпоративното облагане и инвестиционните решения (напр. Devereux and Griffith, 2003) подсказва, че инвеститорите реагират на комплекс от фактори, в който ставката е само един елемент. Изводът е, че е трудно да се изведе устойчив, отделен ефект на плоския подоходен данък върху инвестициите без внимателна контрафактуална рамка.

Ефекти върху неравенството и разпределението на доходите

Тук теорията предполага посока на ефекта – отслабване на преразпределителната сила при преход от прогресивност към единна ставка, но главата изрично уточнява, че величината и дори знакът зависят от дизайна и от трансферните системи. Включени са сравнителни изследвания като Paulus and Peichl (2009), които анализират преразпределителната ефективност в европейски контекст и показват, че ЦИЕ често имат по-слаба преразпределителна функция в сравнение със западноевропейските социални държави.

Barrios et al. (2020) са използвани, за да се подчертае, че преразпределението не е функция само на подоходния данък, а на цялостния „пакет“: необлагаеми минимуми, осигуровки, косвени данъци и трансфери. България е представена като особено показателен казус поради комбинацията от ниска ставка, високо неравенство и ограничена преразпределителна корекция. Включването на Vasilev (2015) (калибриран динамичен стохастичен модел) позволява да се покаже, че при различни социални тегла реформата може да води до различни оценки на благосъстоянието; при егалитарни предпочитания загубите доминират. Stephenson (2018) допълва дебата с аргумент, че модификации в дизайна (напр. необлагаем минимум) могат да подобрят справедливостта, без непременно да разрушат простотата.

Данъчна дисциплина, събираемост и сива икономика

Третата емпирична линия адресира често повтаряното твърдение, че плоският данък увеличава събираемостта чрез намаляване на стимулите за укриване. Главата подхожда предпазливо: емпиричните доказателства са смесени, а идентификацията е трудна. Gorodnichenko et al. (2009), използвайки микроданни, намират ограничени или условни ефекти, което подсказва, че каналът „ниска ставка → дисциплина“ не е автоматичен.

Синтезът на Slemrod and Yitzhaki (2002) служи като теоретико-емпирично основание за ключовото заключение: данъчната дисциплина е функция на административен капацитет, технологии, контрол и санкции. Следователно, дори ако ставката има значение, тя рядко е достатъчна. При сивата икономика основният акцент е върху качеството на институциите и прилагането, а не върху конкретната ставка.

Сравнителни изследвания и синтетични оценки

Главата представя по-нови методи за оценка чрез контрафактуални конструкции. Adhikari and Alm (2016) са посочени като пример за използване на синтетичен контрол за оценка на ефектите от плосък данък. Особено важен за цялостната логика на дисертацията е фактът, че тук се подготвя методологичната мотивация за собствен синтетичен анализ върху българския опит. Включването на Kosuliev and Stanev (2025) допълнително легитимира този избор и позволява да се обсъдят резултати, свързани с приходната динамика и условията, при които тя може да бъде компенсирана чрез база и

администриране. Kovács (2021) добавя сравнителен политико-икономически прочит, според който приемането на плосък данък често не е резултат от строго доказателствен избор, а от политическа динамика и символни цели.

Отказ и модифициране на пропорционалния данък

Последната част от прегледа на емпиричната литература разглежда устойчивостта на режима чрез случаите на отстъпление. Словакия е представена като ключов пример: връщането към прогресивни елементи се интерпретира като реакция на фискални нужди и социален натиск. Senaj et al. (2016) анализират причините и подчертават, че промяната може да повиши приходите при ограничени негативни ефекти върху трудовото предлагане. Докладът на ОИСП (Remeta et al., 2015) систематизира процеса на „дизайн-корекции“ и обобщава, че дългосрочната задача е баланс между ефективност и справедливост, а не догматично придържане към един модел.

Критичен анализ на аргументите „за“ и „против“ пропорционалния данък

Заклучителната аналитична част е построена като критическа преоценка на публичния дебат през призмата на теоретичните и емпиричните резултати.

От страната на аргументите „за“ се правят пет уточнения. Административната простота е частично валидна, но отслабва в дигиталната епоха и при наличие на множество изключения; плоският данък може да бъде сложен, ако базата е ерозирана. Ефективността и растежът се подкрепят с по-скоро ограничени емпирични доказателства; при реалистични еластичности ефектите от по-ниски пределни ставки са скромни. Данъчната дисциплина може да се подобри, но само при съпътстващи инвестиции в администрация и контрол. Привличането на инвестиции рядко може да се приписва еднозначно на плосък подоходен данък, а прекалено ниските приходи могат да подкопаят конкурентоспособността чрез влошени публични услуги. Хоризонталната справедливост не е достатъчна като нормативен критерий, ако обществото държи на вертикалната справедливост и на идеята, че високите доходи следва да поемат по-голям относителен дял.

От страната на аргументите „против“ също се въвежда дисциплина: плоският данък не „винаги“ води до драстично нарастване на неравенството, защото ефектът зависи от необлагаемия минимум и трансферите; не „винаги“ причинява фискална криза, тъй като е възможна компенсация чрез база и събираемост (макар емпирично трудно постижима); и не е непременно чисто идеологически проект във всеки случай, защото конкретните коалиции и мотиви варират по страни и периоди.

Крайната теза е, че е необходим нюансиран подход: оптималният избор зависи от институционалния капацитет, степента на неравенство, обществените предпочитания за солидарност, фискалните нужди и пакетът от съпътстващи реформи. Тази позиция е ключова за целия труд, защото отнема привилегиата на априорните оценки и поставя емпиричната идентификация в центъра.

Изводи и връзка към следващата глава

В заключението на главата се подчертава, че теоретичната рамка и литературата сочат „смесена картина“: няма консенсус за силни и универсални положителни ефекти на плоския данък върху растеж, инвестиции или дисциплина, докато разпределителните последиствия са по-вероятни, но силно зависими от дизайна и социалната политика. Това логически води към следващата глава, която трябва да конкретизира институционалната история и разновидностите на реформите в ЦИЕ.

Същността на Глава I е, че не се задоволява само с противопоставяне на различните теоретични концепции, а интегрира три равнища – оптимално облагане, политическа икономия и емпирична проверка.

Глава II: Развитие на идеята за пропорционалния данък в Централна и Източна Европа – хронология и сравнителен анализ

Глава II има ясно заявена задача: да проследи как пропорционалното облагане (в публичния и политическия дискурс най-често обозначава като „плосък данък“) възниква като реформистка идея, превръща се в доминиращ институционален модел в значителна част от постсоциалистическа Европа и впоследствие започва да бъде модифицирано или частично изоставяно. Концептуалният фокус е двоен. От една страна, главата реконструира вълната на институционална дифузия (кога, къде и при какви условия се въвежда режимът). От друга страна, тя очертава условността на резултатите: една и съща „номинална“ политика (една ставка) може да произведе различни икономически и социални последици в зависимост от дизайна, административния капацитет и съпътстващите политики.

Постановка на въпроса и аналитична рамка

В началото главата поставя проблема като изследване на прехода от прогресивни скали към единни ставки (и обратното) в контекста на постсоциалистическата трансформация. Плоският данък се представя като институционално решение, което се легитимира чрез три основни аргумента: опростяване на данъчната система, намаляване на стимулите за укриване и повишаване на конкурентоспособността чрез по-ниска данъчна тежест върху дохода и/или капитала. Ключовият принос на постановката е, че още тук се въвежда критично уточнение: плоският данък не е „унифициран пакет“, а семейство от режими. Реалната прогресивност може да бъде „върната“ през необлагаеми минимума, данъчни кредити, семейни облекчения, допълнителни ставки за високи доходи, както и чрез взаимодействието между подоходно облагане и социално-осигурителна тежест. Следователно сравнителният анализ не може да се изчерпи с бинарното „има/няма плосък данък“, а изисква проследяване на институционалната еволюция и конкретния дизайн.

Класификация на подпериодите: логика на дифузията и обратимостта

Глава II структурира историческата динамика в четири подпериода, като за всеки от тях извежда характерни механизми и доминиращи ограничения.

1990–1999: Постсоциалистически преход. Това е фазата на институционално „пренастройване“, в която фискалните системи се изграждат в условия на ограничен административен капацитет, висока несигурност и значителни структурни шокове. В този период се появяват и първите радикални реформи, най-вече в балтийските държави, които функционират като „пионерни“ модели за региона.

2000–2007: Подготовка и присъединяване към ЕС. Втората фаза е фазата на ускорена институционална конвергенция и активна политика на „сигнализиране“ към

инвеститори. В този контекст плоският данък се превръща в инструмент на данъчна конкуренция и в част от по-широки пакети от структурни реформи, съчетани с приватизация, либерализация и европейска интеграция.

2008–2012: Глобална финансова криза. Третата фаза променя критериите за оценка. Част от държавите запазват ниски ставки като инструмент за конкурентоспособност, но кризата изважда на преден план фискалната устойчивост, нуждата от приходи и социалните разходи. В резултат се наблюдават както временни корекции (вкл. повишения), така и начало на дискусии за възстановяване на прогресивни елементи.

2013–2024: Относителна зрялост и преразглеждане на политики. Четвъртата фаза е фаза на „второ поколение“ реформи: частично връщане към прогресивност, въвеждане на допълнителни ставки за високи доходи, разширяване на семейни облекчения, както и пренастройване на базата и администрирането. Именно тук главата акцентира върху обратимостта: плоският данък се оказва политически и фискално устойчив в някои страни, но в други се превръща в междинен етап към по-хибридни системи.

Сравнителен анализ по държави: дизайн, мотивация и еволюция

Централната част на главата е подробна сравнителна хронология по страни. Подходът е съзнателно „институционален“: за всяка държава се проследяват мотивите за промяна, конкретните параметри (ставки и структури) и последващите корекции.

Сравнение на постигнатите икономически резултати: регулярности и условности

Втората аналитична ос на главата е сравнението на резултатите по ключови измерения, като изводите се формулират предпазливо и с акцент върху контекста.

Растеж и инвестиции. Главата показва, че високият растеж в част от страните с плосък данък (особено в периода 2000–2007 г.) съвпада с догонваща конвергенция, кредитни цикли и европейска интеграция. Същевременно държави без плосък данък също реализират стабилен растеж, което ограничава възможността да се приписва наблюдаваното ускорение на самата данъчна реформа. Кризата от 2008–2009 г. допълнително подчертава условността: в балтийските икономики спадовете са значителни, което насочва вниманието към макрофинансови уязвимости, а не към данъчната скала като доминиращ фактор.

Данъчни приходи и фискална устойчивост. Тук основната констатация е, че въвеждането на плоски ставки често е съпроводено от понижение на приходите от подоходния данък като дял от БВП (с различна степен и различна продължителност), като компенсацията обичайно се търси чрез база, осигуровки и косвени данъци. Главата подчертава, че устойчивостта зависи не толкова от „плоскостта“, колкото от институционалните рамки на бюджетната политика и от способността да се поддържа дисциплина в кризисни периоди.

Неравенство и разпределителни ефекти. Анализът посочва, че държавите, въвели по-ниски и по-слабо коригирани плоски режими, по-често се асоциират с по-ограничена преразпределителна корекция и с по-силно напрежение около справедливостта на данъчния микс. Включването на контрастни случаи (прогресивни системи) позволява да се артикулира важна теза: запазването на прогресивност не е несъвместимо с растеж и макроикономическа стабилност, но предполага различен обществен договор за данъци и публични услуги.

Сива икономика и събираемост. Главата систематизира доказателства, че в някои случаи (напр. Русия) след реформата се наблюдава подобрене в декларирането и/или спад на неформалната заетост, но изводът остава условен: ефектите върху събираемостта се опосредстват от администрация, контрол и качество на институциите. Следователно ниската ставка може да бъде подпомагащ фактор, но рядко е достатъчно обяснение.

Пазар на труда и заетост. Тук главата заема скептична позиция спрямо силните твърдения за „стимулиращ ефект“. Динамиката на заетостта и безработицата се представя като доминирана от циклични фактори, структурни реформи, миграция и демография, а не от промяната в данъчната скала сама по себе си.

В общото обобщение главата формулира балансирана триада от ефекти: позитиви (опростяване и сигнализиране в рамките на данъчна конкуренция), негативи (приходни ограничения и по-слаба преразпределителна функция при определени дизайни), и неясни/условни резултати (растеж, инвестиции и сива икономика), които зависят от институционалната среда и съпътстващите политики.

Изводи и връзка към следващата глава

Финалът на Глава II кондензира три групи констатации.

Първо, разпространението и отстъплението се интерпретират като емпиричен факт: вълната на приемане е силна, но не универсална, а след 2010 г. се наблюдава тенденция към хибридизация и частично възстановяване на прогресивни елементи.

Второ, условността на резултатите се заявява като централна политико-икономическа поука: плоският данък е най-скоро институционален „модул“, който може да работи относително добре при стабилни институции, широка база и дисциплинирана фискална политика, но става проблематичен при слаб капацитет, висока неформалност и проциклични политики.

Трето, главата очертава пряката връзка към методологичния план на дисертацията: необходимостта от систематична емпирична стратегия, която да различи корелация от причинност, да отчете хетерогенността по страни и периоди, и да изолира ефекта на реформата от съпътстващите процеси. Именно това подготвя Глава III, където се подробно се описва методологията на изследването. Глава II е особено важна като „институционален мост“ между теорията и иконометрията: тя не само изброява реформи, а ги

подрежда в ясна периодизация и показва защо чисто описателното сравнение не е достатъчно. Най-ценният резултат е акцентът върху хибридните конструкции и обратимостта: това е именно емпиричната реалност, която оправдава по-късните DiD/event-study и контрафактуални подходи в дисертацията.

Глава III: Данни, методология и изследователска стратегия

Глава III изпълнява фундаментална функция в дисертационния труд: тя конструира емпиричния „скелет“, чрез който нормативните и политико-икономическите твърдения от предходните глави се превеждат в проверими хипотези и оценки. В тази глава се преминава от описателната и институционална картина към причинно-следствен анализ, като дефинира (i) панелния набор от данни, (ii) измерителите на резултатите и контролните фактори, (iii) променливата на третирането (въвеждането на плосък данък), (iv) основните иконометрични спецификации и (v) пакета от проверки за устойчивост и тестове на ключовите допускания.

Цел на главата и логика на идентификацията

Изходната позиция на Глава III е ясно дефинирана: вълнообразното и асинхронно въвеждане на плосък данък в страните от ЦИЕ създава естествена вариация във времето и между държави, която позволява приложение на квази-експериментални методи. Тази среда като подходяща за комбинация от панелни модели с двупосочни фиксирани ефекти и дизайн „разлика-в-разликите“, допълнен с event-study динамика. Аргументът е, че по този начин се абсорбират трайните различия между страните (институции, структура на икономиката, исторически траектории), както и общите шокове по години (кризи, глобални цикли), докато идентификацията се търси през различните моменти на реформа.

Важен методологичен елемент е, че се поставя акцент върху съвременната критика към стандартните TWFE-оценки при разнородни ефекти на третирането и различни моменти на приемане. Затова рамката е разширена с event-study и с DiD оценители, устойчиви на хетерогенност на ефекта, с цел да се минимизира рискът резултатите да са артефакт на спецификацията.

Панелен набор от данни: покритие, извадка и базови описателни характеристики

Глава III дефинира панел за страните от ЦИЕ за периода 1995–2024 г., с годишна честота, като избраният хоризонт е достатъчно дълъг, за да включи пред-реформени трендове, самите реформи и дългосрочни пост-реформени динамики.

Описателната статистика служи за две цели: първо, да покаже порядъка и вариацията на ключовите показатели; второ, да оправдае нуждата от фиксирани ефекти и от дисциплинирани допускания. Взета е предвид висока вариацията на растежа и значителна вариация при дълга и фискалните агрегати, което е типично за региона и периода (включително кризисни епизоди). Съществена емпирична подробност е, че приблизително половината от наблюденията попадат в режим на плосък данък, което показва, че „третирането“ не е маргинално явление, а масово разпространена институция в разглеждания панел.

Източници на данни и измерване на променливите

Разделът за данните е развит с висока степен на прозрачност: представени са ключови променливи, техните дефиниции, единици и източници. Базовите макро- и фискални индикатори се извличат преимуществено от Eurostat и се допълват с вторични източници (напр. WDI на Световната банка, IMF WEO, OECD статистики), когато е необходимо за запълване или верификация. В набора от зависими (резултатни) променливи се включват показатели за икономическа динамика, фискална позиция и социални резултати: реален растеж на БВП, приходи и разходи (като % от БВП), бюджетен баланс/дефицит, брутен публичен дълг, безработица/заетост, както и показатели за неравенство (вкл. Джини, базиран на разполагаем доход).

Отделно е изграден блок за инвестиции и отвореност: нетни притоци на ПЧИ (UNCTAD/WDI), брутно образуване на основен капитал и други контролни макропроменливи (инфлация, салдо по текуща сметка и др.), което позволява емпиричните резултати да се интерпретират през възможни механизми, а не само като „черна кутия“.

Дефиниране „плосък данък“ като променлива

Ключовото емпирично решение в Глава III е дефинирането на третирането чрез бинарна dummy-променлива, която приема стойност 1 за годините след въвеждане на плоска подоходна скала в дадена страна и 0 преди това. Държавите без подобна реформа през целия период (напр. Полша, Словения, Хърватия) играят ролята на контролна група, а различията в момента на въвеждане създават основата за DiD идентификация. Тази операционализация има две предимства, които главата ясно подсказва. Първо, тя е съвместима с панелни фиксирани ефекти и позволява „чисто“ разграничение преди/след. Второ, тя се разширява естествено към event-study спецификации, при които ефектът може да се проследи по години спрямо реформата (lead/lag структура) и да се тества предпоставката за паралелни трендове.

Панелни модели с фиксирани ефекти: базова спецификация и интерпретация

Базовият иконометричен инструмент е панелна регресия с двупосочни фиксирани ефекти (страна и година). Концептуалната логика е стандартна: фиксираните ефекти по страни абсорбират постоянните ненаблюдавани различия (институции, география, наследени структури), а фиксираните ефекти по години абсорбират общите шокове. Към това се добавя набор от контроли, които ограничават риска ефектът на третирането да „улавя“ паралелни макро процеси. Изборът между фиксирани и случайни ефекти е концептуално обвързан с теста на Хаусман, което показва методологична дисциплина в спецификацията. Важна емпирична особеност, подчертана в приложенията и таблиците, е използването на стандартни грешки, клъстеризирани по страна, което е критично при панелни данни с ограничен брой групи и потенциална автокорелация във времето.

Difference-in-Differences u event-study: дизайн, допускания и проверка

Разделът за DiD систематизира основната интуиция: сравнява се промяната в резултата за третираната група преди/след реформата с промяната за контролната група за същия период, като по този начин се елиминират постоянните различия и общите времеви тенденции. Глава III отделя внимание на формалната рамка и на графичната интерпретация на паралелните трендове, което подготвя читателя за диагностиката в последващите глави.

Event-study разширението изпълнява две функции: (i) позволява да се оцени динамиката на ефекта (дали е временен, отложен или нарастващ), и (ii) предоставя директен тест/визуална проверка на паралелните трендове чрез lead-коефициенти преди реформата. В приложенията се вижда именно тази логика: пред-реформените различия са малки и статистически незначими, докато пост-реформените различия се увеличават и придобиват значимост след определен лаг, което поддържа правдоподобността на идентификационната предпоставка поне за част от спецификациите.

Проверки за устойчивост: плацебо, чувствителност, алтернативни контролни групи и синтетични контрафакти

Една от важните особености на тази част от изследването е изричното структуриране на робастност-пакета. Логиката е проста: ако ефектът е „истински“, той трябва да се проявява устойчиво при разнообразни разумни вариации на спецификацията, извадката и контрафактуалната конструкция.

Първо, плацебо тестовете с фалшиви дати на реформи проверяват дали наблюдаваният ефект не е продукт на случайно съвпадение или на обща тенденция, несвързана с реформата. Представените плацебо-резултати показват отслабване/изчезване на ефекта при изместване на „реформата“ в произволни години, което е консистентно с тезата, че базовият ефект не е чисто статистически шум.

Второ, анализът на чувствителността спрямо дефиницията на контролната група (вкл. подмножества и алтернативни групи) има за цел да тества дали резултатите се „държат“ само за една конкретна селекция от страни. В приложенията се демонстрира, че оценките се запазват в сходен порядък при различни контролни множества, което усилва доверие в стабилността на основните изводи.

Ограничения и дисциплина на интерпретацията

Глава III ясно артикулира границите на емпиричната стратегия. Най-същественият риск е ендегенността: данъчните реформи не са случайни, а често са част от пакет политики или реакция на макро напрежения, политически цикли и външен натиск. Следователно причинната интерпретация е валидна доколкото, доколкото допускането за паралелни трендове е правдоподобно и доколкото няма систематични съвпадащи промени, които да диференцират третираните и контролните страни точно около реформата. Точно

поради това робастност-пакетът не е „декорация“, а централна част от аргумента за достоверност.

Изводи и връзка към следващата глава

В заключението на главата авторът обобщава, че зададената емпирична архитектура — панелни модели с фиксирани ефекти, DiD/event-study и съвременни устойчиви оценители, допълнени от богатата серия робастност-тестове — е адекватна на изследователската цел: да се оцени средният ефект от плоския данък върху растеж, фискални показатели, неравенство и инвестиции при максимално прозрачни допускания. По този начин Глава III подготвя директно Глава IV, където тази методология се прилага и се докладват основните емпирични резултати и тяхната интерпретация по канали.

Глава IV: Емпиричен анализ – икономически и социални последици от въвеждането на пропорционалния данък в страните от ЦИЕ

Описателна статистика и графичен анализ

Главата започва с описателна картина на панелната извадка (330 наблюдения) и с визуализации, които позиционират реформите в по-широката макроикономическа динамика на региона. Описателната статистика показва висока вариативност на растежа (средно 3.51% при значителни колебания, включително силни спадове в кризисни години), както и отчетливи различия във фискалните показатели: средните бюджетни приходи са около 38.75% от БВП, разходите – около 41.87%, което е консистентно със среден дефицит приблизително 3% от БВП. Публичният дълг варира в изключително широк диапазон, което предварително подсказва силна хетерогенност на фискалния капацитет и на устойчивостта. Средният коефициент на Джини е 29.51, с по-умерена вариация спрямо растежа и дълга, което е типично за агрегирани показатели за неравенство. Същевременно почти половината от наблюденията (49.7%) са в режим на плосък данък, което позволява емпирично сравнение между режимите във времето.

Корелационният анализ е използван като предварителна ориентация, а не като доказателство за причинност. Той показва, че плоският данък е силно отрицателно корелиран с приходите и разходите (индикативно за по-малък публичен сектор), и силно положително корелиран с неравенството (Джини), което е съвместимо с теоретичната логика за редуцирана прогресивност. В същото време растежът има слаби корелации с повечето променливи, което мотивира многофакторен регресионен дизайн и предпазливост при интерпретация на “наивни” сравнения.

Графичните представяния в тази част систематично акцентират върху междустранната хетерогенност (разпределения по години, медиана и интерквартилен диапазон) и върху ясно различимите режимни и периодни “прекъсвания” около 2008 г. и около 2020 г., особено при дълга и при някои външни индикатори. Тази визуална рамка подготвя аргумента, че ефектите от данъчния режим не могат да бъдат оценени без контрол за общи шокове и без разграничаване на циклични от структурни компоненти.

Ефекти върху икономическия растеж

Емпиричният анализ на растежа е формулиран около реалния растеж на БВП на глава от населението и е изследван чрез серия спецификации: базов модел с фиксирани ефекти, разширения с контролни променливи (вкл. инвестиции), и динамични елементи (лагове), както и контрол за фискалната позиция с аргумент, че данъчните реформи често са част от по-широки пакети. В представените основни регресии коефициентът пред индикатора за плосък данък е положителен и статистически значим, но намалява при обогатяване на спецификацията, което е индикативно, че част от “първоначалната”

асоциация се припокрива с други детерминанти на растежа. Динамичният (event-study) прочит е съществен за интерпретацията: преди реформата оценените коефициенти по години са близо до нулата и статистически незначими, което подкрепя допускането за липса на систематични пред-трендове. След реформата се наблюдава дивергенция в полза на третираните страни, като графичните тестове за паралелни трендове показват малки и незначими разлики в предреформения период и нарастващи разлики след това, които стават значими в по-късните години след реформата.

В частта за устойчивостта се подчертава, че при по-строги и причинно-ориентирани спецификации (вкл. различни контролни групи и съпоставяне) положителният ефект върху растежа остава, но е по-умерен по размер (около 0.6–0.7 процентни пункта), а статистическата значимост често е на границата на стандартните нива. Това е важна крачка към тезата, че “силните” обещания за драматично ускоряване на растежа са емпирично слабо подкрепени и че ефектът, ако съществува, е по-скоро скромнен и контекстно зависим.

Ефекти върху пазара на труда

Анализът на трудовия пазар е структуриран така, че да тества дали промяната в данъчните стимули води до измерими ефекти върху заетост/безработица на макро ниво. Регресионните резултати показват ниска обясняваща способност и липса на убедителна статистическа значимост в повечето спецификации. Интерпретацията е, че динамиката на безработицата и заетостта в региона е доминирана от циклични и структурни фактори (институции на пазара на труда, човешки капитал, технологични промени), а не от промени в ставките на подоходното облагане.

Допълнително се разглежда възможността данъчната реформа да се прояви чрез участие в работната сила (активност), вместо чрез непосредствен спад на безработицата. Резултатите са интерпретирани като съвместими с леко повишаване на активността (около +1 п.п.), но без съответно силно подобрене в безработицата, което ограничава аргумента за значим “бонус” от плоския данък.

Ефекти върху преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ)

Частта за ПЧИ предлага по-скоро “коректив” на популярната теза, че плоският данък автоматично повишава инвестиционната привлекателност. В основните спецификации коефициентът пред плоския данък е отрицателен и статистически значим, с оценки от порядъка на около -2.4 до -3.0 (в зависимост от модела) при зависима променлива нетен приток на ПЧИ като процент от БВП. Това означава, че в панелната извадка приемането на плосък данък е асоциирано със спад, а не с ръст на ПЧИ, при контрол за фиксирани ефекти и глобални цикли.

Интерпретационната рамка обаче е внимателна: отрицателният знак не се представя като “парадокс”, а като вероятен резултат от ендегенност на реформата и тайминг спрямо жизнения цикъл на ПЧИ в преходните икономики (приватизационни вълни,

последваща нормализация на потоците), както и от факта, че инвестиционните решения зависят от корпоративното облагане, регулаторната среда и макростабилността не по-малко, а често и повече, отколкото от личното подоходно облагане. Оттук следва тезата, че плоският данък не е надежден инструмент за “гарантирано” привличане на външен капитал и че ефектът е силно обусловен от съпътстващите политики и шокове.

Ефекти върху неравенството в доходите

Разделът за неравенството следва ясна концептуална линия: прогресивните ставки по дефиниция усилват преразпределителната функция, а преминаването към пропорционално облагане редуцира прогресивността и, при липса на компенсиращи механизми (необлагаем минимум, трансфери), създава предпоставки за по-високо следващо неравенство. Описателните графики показват динамика, която още преди иконометриката подсказва посока на ефекта.

Регресионните резултати потвърждават тази посока: въвеждането на плосък данък е свързано с увеличение на коефициента на Джини приблизително с 0.84–1.22 пункта, като ефектът става статистически значим в по-пълните спецификации. В интерпретацията се подчертава, че макар абсолютният размер да изглежда “умерен”, той е съществен от гледна точка на функцията на данъчната система и е консистентен с теоретичния механизъм на редуцирана прогресивност.

Ефекти върху бюджетните приходи

Анализът на приходите е структуриран около идеята, че плоският данък може да създаде непосредствен натиск върху приходния капацитет, но крайният ефект е емпирично нееднозначен поради компенсации (разширяване на база, промени в други данъци, подобрена събираемост) и поради доминиращи макрошокове. В основните регресии ефектът върху общите бюджетни приходи (като % от БВП) е отрицателен и в някои спецификации статистически значим (по порядък около -0.9 до -1.0 п.п.).

Същевременно допълнителните проверки подсказват, че в по-строги статистически процедури (включително bootstrap) отрицателният ефект може да се прояви и като по-голям по абсолютна величина, което поставя въпроса за чувствителност на оценката към спецификация и метод. Важният извод на раздела не е в “една единствена” стойност, а в комбинацията от устойчив знак (надолу) и аргументирана предпазливост относно причинната атрибуция в агрегата на общите приходи.

Ефекти върху публичния дълг

Разделът за дълга е концептуално разгърнат: връзката между данъчния режим и дълга не е механична, а опосредствана от растежа, устойчивостта на приходите, разходния натиск, политическата икономия на легитимността и от данъчната конкуренция. Графичните представяния показват структурно повишение на дълга след 2008 г. и особено

след 2020 г., при съществена междустранна диференциация, която прави “средната” зависимост трудно интерпретируема без контекст.

Иконометричните оценки за ефекта на плоския данък върху дълга са отчетени като слабо убедителни от гледна точка на статистическа надеждност (p-стойности, които в много случаи са над конвенционалните нива), което е консистентно с идеята, че дълговата динамика се задвижва от множество съвместно действащи фактори. Тук аналитичният акцент е, че плоският данък не следва да се третира като “самостоятелна причина”, а като елемент от институционална архитектура, която може да увеличи вероятността от по-неблагоприятна дългова траектория при определени шокове и политически ограничения.

Ефекти върху автоматичните фискални стабилизатори

Този раздел добавя ключово измерение към оценката на реформите: не само как плоският данък е свързан с равнищата на показатели, а как влияе върху стабилизационната функция на бюджета, т.е. върху автоматичната реакция на бюджетния баланс към икономическия цикъл. Основният резултат е, че при плосък данък полуеластичността на цикличния бюджетен баланс спрямо изходния разрыв се редуцира статистически и икономически значимо, което се интерпретира като отслабване на автоматичните стабилизатори.

Разлагането по канали показва, че механизмът се проявява преимуществено през разходната страна: при прогресивен режим цикличните разходи са ясно контрациклични (отрицателен наклон спрямо разрива), докато при плосък данък тази контрацикличност отслабва съществено (значимо “изместване нагоре”). Приходният канал, в агрегирана форма, не показва убедително различна циклична чувствителност. В частта за устойчивостта е показано, че ерозията на стабилизаторите е по-ясна след 2008 г., при по-висок публичен дълг и при по-висока външна експозиция, което е икономически правдоподобно: именно тогава цената на по-слабата автоматична стабилизация става по-видима.

Общ преглед на резултатите

В обобщаващата част резултатите са интегрирани в единна картина: плоският данък е асоцииран с (i) умерен и чувствителен към спецификация растежен ефект, (ii) липса на убедителни ефекти върху трудовия пазар, (iii) отрицателна асоциация с ПЧИ в панелните оценки, (iv) умерено, но статистически значимо увеличение на неравенството (около +1 пункт по Джини), (v) негативен натиск върху приходите/разходите и (vi) съществено отслабване на автоматичните стабилизатори, което променя начина, по който фискалната система реагира на цикъла. Именно последният резултат е представен като особено релевантен за малки отворени икономики с ограничени алтернативи за макростабилизация, тъй като поставя въпроса за устойчивостта не само през “средни темпове на растеж”, а през способността за реакция при шокове.

Устойчивост на резултатите и алтернативни спецификации

Пакетът от проверки за устойчивост е представен като критичен мост между “оценки” и “заключения”. Използвани са алтернативни времеви прозорци (напр. изключване на най-ранните години на прехода или ограничаване преди пандемията), анализ “leave-one-out” (проверка дали резултатите се движат от единична страна), както и алтернативни контролни групи и процедури за съпоставимост. Допълнително се използват тестове за паралелни трендове, чувствителност към избор на контролна група и bootstrap доверителни интервали, които показват: гранична значимост на растежния ефект при строги критерии, но силна статистическа устойчивост за част от фискалните и разпределителните резултати (приходи/разходи и неравенство), докато ефектите върху безработицата остават неубедителни.

Кратък преход към следващата глава

Глава IV изпълнява ролята на панелна “обща диагностика” за региона: тя показва какво е средното емпирично “съобщение” на данните и кои ефекти са стабилни спрямо алтернативни спецификации, преди да се премине към по-тесен и нормативно по-зареден въпрос за конкретна страна. Именно затова следващата глава – фокусът върху България – е естествено продължение: тя позволява контрафактическа реконструкция и оценка “струваше ли си?”, която не може да бъде отговорена само със средни панелни ефекти.

Глава V: Фокус върху България – „Струваше ли си да се въвежда плосък данък?“

Глава V представлява целенасочено „свиване на обектива“: след панелните оценки за региона, авторът прехвърля анализа към един конкретен казус – България – и трансформира емпиричните резултати в интуитивно формулиран въпрос за обществен избор. Формулировката „струваше ли си“ е методологично амбициозна, защото изисква не само позитивно описание на ефекти, но и изрично нормативно рамкиране на компромиса между ефективност (напр. растеж, устойчивост) и справедливост (разпределение, неравенство). Затова главата е структурирана в четири подточки: операционализация на въпроса, контрафактическа симулация, „моментна снимка“ за 2024 г. при липса на плосък данък и политически опции/сценарии.

*Операционализация на въпроса: от „позитивни ефекти“
към нормативна оценка*

Първата подточка решава принципен проблем: емпиричният анализ може да оцени средни ефекти върху различни показатели, но сам по себе си не дава автоматичен отговор дали дадена реформа е „добра“. За да стане това, трябва да се избере нормативен критерий, т.е. как обществото претегля ползите и разходите. Предлагат се две класически рамки. Едната е критерий в духа на Никълъс Калдор – Джон Хикс: ако реформата генерира достатъчно голям „излишък“ (например по-високо ниво на БВП), теоретично печелившите биха могли да компенсират губещите и реформата би могла да се оправдае при наличие на подходящи компенсаторни политики. Другата рамка е социална функция на благосъстоянието с изрично отношение към неравенството (аверсия към неравенство): при висока аверсия дори умерен растежен ефект може да не оправдае увеличение на неравенството, особено ако инструментите за компенсация са политически или административно ограничени.

Това нормативно уточнение има две последици за целия извод на главата. Първо, „струваше ли си“ се превръща в условно твърдение: отговорът зависи от избраните социални тегла, а не само от знака на коефициента. Второ, оценката на реформата трябва да отчете, че при българската институционална и политическа среда компенсаторните механизми (трансфери, таргетиране, административен капацитет) могат да са недостатъчни, което прави чисто Калдор-Хиксовия аргумент по-трудно приложим на практика.

Като контекст главата припомня основни характеристики на българския случай: въвеждането на плосък данък през 2008 г. при много ниска ставка (10%) и паралелно намаляване на корпоративния данък; политическа легитимация чрез аргументи за конкурентоспособност и инвестиции; и трайна обществена дискусия за регресивни ефекти и неравенство, без последващо институционално „отстъпление“ от режима. Този контекст е важен, защото подсказва, че в България спорът не е само иконометричен, а по същество обществен договор за размер на държавата, преразпределение и легитимност.

Контрафактична симулация за България: метод и ключови допускания

Втората подточка представя контрафактуалния дизайн за България, изграден върху две взаимодопълващи се методологии - Synthetic Control Method (SCM) и Difference-in-Differences (DiD). Анализът обхваща седем резултатни променливи: икономически растеж, ПЧИ, данъчни приходи, бюджетен дефицит, публичен дълг, коефициент на Джини и безработица. За всяка променлива се изчисляват по четири оценки на средния ефект на третирането (ATT): SCM без контроли, SCM с контроли, DiD без контроли и DiD с контроли. Тази архитектура позволява не само да се получи точкова оценка, но и да се оцени чувствителността на резултатите към избора на метод и спецификация.

Методологичното предимство на този подход е, че съчетава прозрачна контрафактуална конструкция със статистическа проверка на несигурността. SCM е използван за конструиране на „синтетична България“ като претеглена комбинация от страни без аналогична реформа, докато DiD сравнява пред- и постреформената динамика на България спрямо контролна група. В дисертацията изрично са представени и тестове за паралелни трендове: допускането е изпълнено за коефициента на Джини и безработицата, но е нарушено за растежа, ПЧИ, бюджетния дефицит и публичния дълг, поради което DiD-оценките за тези променливи се интерпретират предпазливо и само в съпоставка със SCM и проверките за устойчивост.

Особено важно е, че главата не извежда механичен „истински“ контрафакт, а дисциплинира интерпретацията чрез набор от алтернативни спецификации, изключване на кризисни години, промяна на прединтервенционния прозорец и плацебо тестове. Следователно количествените оценки за България трябва да се четат като диапазон на правдоподобни ефекти, а не като еднозначна точкова прогноза.

Контрафактична картина за България: 2024 г. без плосък данък

Третата подточка синтезира основните количествени резултати. За икономическия растеж всички четири оценки са положителни: +1.092 и +0.760 пр.п. според SCM и +1.746 и +0.617 пр.п. според DiD. За ПЧИ резултатите са смесени - SCM дава положителни оценки (+0.768 и +1.612 пр.п. от БВП), докато DiD показва отрицателни ефекти (-4.492 и -4.109 пр.п. от БВП), което не позволява еднозначен извод за инвестиционния канал. За данъчните приходи ефектът е последователно отрицателен: между -6.073 и -9.180 пр.п. от БВП при SCM и между -0.865 и -1.362 пр.п. от БВП при DiD. Бюджетният дефицит също дава противоречива картина: SCM предполага увеличение на дефицита с около 2.2 пр.п. от БВП, докато DiD оценява по-скоро намаление, но без статистическа убедителност.

Най-ясни са резултатите за публичния дълг и неравенството. За публичния дълг всички оценки са отрицателни - от -3.301 до -4.096 пр.п. от БВП при SCM и от -7.641 до -6.091 пр.п. от БВП при DiD, което означава по-ниско отношение дълг/БВП в наблюдавания свят с плосък данък. За неравенството всички оценки са положителни: +6.352 и

+8.656 пункта на Джини при SCM и +2.943 и +0.451 пункта при DiD. Именно този резултат е най-устойчив от гледна точка на идентификацията, тъй като за Джини тестът за паралелни трендове не отхвърля валидността на DiD-дизайна.

За да се оцени кумулативният ефект върху равнището на икономическата активност, дисертацията превръща оценките за растежа в индекс на БВП при база 2007 = 100. При среден наблюдаван годишен растеж от около 2.5% за периода 2008-2024 г. се получава индекс 151.0 за реалната България през 2024 г. Контрафактуалната траектория без плосък данък достига 133.7 според SCM и 125.7 според DiD. Това означава, че при тези допускания БВП през 2024 г. би бил приблизително с 17% по-нисък според SCM и с около 25% по-нисък според DiD. Авторът изрично подчертава, че това е чувствителен резултат, зависим от методологията и от съвпадането на реформата с други големи шокове и структурни промени.

При интерпретацията на контрафактичната картина е направено важно разграничение между равнища и съотношения към БВП. Намалението на данъчните приходи като дял от БВП не означава непременно спад на номиналните приходи; възможно е приходите да нарастват в абсолютно изражение, но по-бавно от БВП. По същата логика по-ниското отношение дълг/БВП може да отразява както фискална дисциплина, така и механичния ефект на по-високия знаменател при по-бърз растеж. Следователно „положителният“ резултат за дълга не отменя приходната цена на реформата, а показва, че различните макрофискални индикатори реагират по различни канали.

Графичните съпоставки между реалната и синтетичната България допълват този извод. Те показват относително последователна дивергенция при растежа и неравенството след 2008 г., но значително по-голяма нестабилност при ПЧИ и бюджетния дефицит. Това е причината главата да третира последните два показателя като аналитично значими, но емпирично по-несигурни.

Политически опции и възможни сценарии за България

Четвъртата подточка превежда контрафактуалните резултати в езика на икономическата политика. Разгледани са три основни сценария: запазване на плоския данък с необлагаем минимум; умерено прогресивна система с два или три прага; и запазване на плоската ставка при въвеждане на възстановим данъчен кредит за нискодоходни работещи. И трите сценария са оценени не само спрямо ефективността, но и спрямо разпределителните им последици, приходния ефект и административната изпълнимост.

Сценарият с необлагаем минимум запазва голяма част от административната простота и ниските пределни ставки, но подобрява защитата на нискодоходните групи за сметка на допълнителен краткосрочен приходен натиск. Умерено прогресивният вариант предлага по-добър баланс между справедливост и приходен капацитет, но с цената на сложен дизайн и вероятно по-слаби стимули за най-високите доходи. Сценарият с данъчен кредит за работещи бедни е представен като особено интересен компромис, тъй като

позволява корекция на регресивността без рязко изоставяне на простата тарифна структура.

Нормативният извод на главата е предпазлив, но ясен: отговорът на въпроса дали „си е струвало“ зависи от социалните тегла, които обществото поставя върху растежа, фискалната устойчивост и разпределителната справедливост. Ако доминира критерият за ефективност, резултатите могат да бъдат прочетени в полза на реформата; ако по-голяма тежест се отдава на неравенството, приходната достатъчност и социалната кохезия, оценката става съществено по-критична.

Така политическите опции не се свеждат до бинарен избор между „плосък“ и „прогресивен“ данък, а до избор на институционален пакет. Именно това е и по-широката поука от българския казус: дизайнът на подоходното облагане трябва да се разглежда съвместно с трансферната система, имущественото облагане, данъчната администрация и стабилизационната функция на бюджета.

Обобщение на Глава V: какъв е „отговорът“ и защо е условен

Глава V достига до условен, но аналитично устойчив извод. Плоският данък в България е асоцииран с умерено положителен ефект върху растежа и по-ниско отношение дълг/БВП, но и с отчетливи загуби по линия на данъчните приходи и особено на разпределителната справедливост. Следователно крайната оценка на реформата не може да бъде едноизмерна: тя зависи от това дали водещ критерий е максимизирането на растежа, съхраняването на приходния капацитет или ограничаването на неравенството.

Глава VI: Дискусия – интерпретация, контекст и импликации

Глава VI изпълнява ролята на аналитичен „мост“ между емпиричните резултати (панелни оценки, DiD и event-study динамика, контрафакти за България) и нормативно-политическото им четене. Тя структурира дискусията около четири взаимосвързани задачи: (i) позициониране на резултатите спрямо съществуващата академична литература; (ii) изясняване на механизмите, чрез които плоският данък може да влияе върху растеж, заетост, инвестиции, неравенство и фискална устойчивост; (iii) извеждане на импликации за икономическата политика (особено за България), като се отчита условният характер на ефектите; и (iv) ясно формулиране на ограниченията на изследването и границите на интерпретацията.

Съпоставка с литературата: къде има съвпадения и къде – напрежение

В началото на главата е систематизиран основния принос на емпиричната част чрез сравнение с предходни академични резултати за плоски данъци в преходни икономики. Ключовото послание е „нюансирано потвърждение“: ефектите не са нито категорично положителни, нито категорично отрицателни, а се проявяват като комбинация от умерени печалби по линия на ефективността и отчетливи разходи по линия на разпределението и политическата устойчивост.

По отношение на икономическия растеж главата подчертава, че резултатите от дисертацията са консистентни с доминиращата емпирична теза за „малки до умерени“ растежни ефекти, зависещи от дизайна на реформата и съпътстващите политики. Тази зависимост от дизайна е централна: една и съща номинална ставка може да означава различни реални стимули, ако е комбинирана с различна данъчна база, необлагаем минимум, данъчни кредити и осигурителни тежести, т.е. с различен данъчен клин.

При разпределителните ефекти дискусията е по-строга и по-малко условна: плоското облагане, особено когато е съчетано с премахване на необлагаем минимум и кредити за ниски доходи, има ясно изразена тенденция към регресивност и повишение на неравенството. Интерпретацията е разгледана не като „аномалия“ на конкретна държава, а като закономерност, валидирана от сравними резултати за други страни от.

Съществен принос на този раздел е критиката към опростени аргументи от публичния дебат. От една страна, тезата, че плоският данък „по дефиниция намалява бюджета“, не получава автоматична подкрепа на агрегатно равнище (приходите и дефицитът често се оценяват близо до нула). От друга страна, отсъствието на агрегатен спад на приходите не означава отсъствие на разпределителни ефекти: възможно е пренареждане на данъчния микс (напр. по-голяма роля на косвени данъци), без промяна на общия приходен дял.

Интерпретация на механизмите: как „работи“ плоският данък

В следващата част се преминава от статистически ефекти към каузални истории, които са едновременно икономически правдоподобни и съвместими с установеното в данните. Ясно се заявява, че механизмите са множествени и взаимодействат, което прави еднофакторните обяснения методологично неподходящи.

Първият централен механизъм е „данъчна дисциплина и разширяване на базата“: по-ниските пределни ставки могат да намалят стимулите за укриване и да улеснят администрирането, което – при определени институционални условия – води до по-висока събираемост и по-широка данъчна база. Тук интерпретацията е условна: ефектът е по-вероятен и по-силен в среда на слаб начален административен капацитет, където простотата и яснота на режима могат да имат реална стойност, но само ако са съчетани с модернизация на администрацията.

Вторият механизъм е „стимули и данъчен клин“: фокусът се измества от формалната тарифа към клина между брутен разход за труд и нетен доход, който обобщава стимулите за труд, формализация и деклариране. На теория плоският данък се аргументира като инструмент за редуциране на изкривяванията на труд и капитал; на практика обаче, ако осигурителните тежести и косвените данъци са високи, общият клин може да остане значителен, а очакваният „снабдителен“ ефект върху активността да бъде ограничен. Това води до извод, че ключовата достатъчна статистика за политика е клинът, а не номиналната ставка сама по себе си.

Трети механизъм е „политическа икономия и сигнализиране“: въвеждането на плосък данък може да служи като сигнал към инвеститори и международни институции за пазарна ориентация и ангажимент към реформи, включително чрез регионална дифузия и подражание. Същевременно, главата отбелязва граница на този канал: сигналът е краткосрочен и може да бъде „обезсилен“, ако институционалната среда (правова държава, предвидимост, корупционни рискове) не подкрепя обещанието за инвестиционна привлекателност.

Четвъртият механизъм е „фискална устойчивост чрез взаимодействия от втори ред“. Авторът подчертава, че дори малки структурни ефекти върху баланса, комбинирани с липса на устойчив растежен ефект и повторяеми шокове, могат да се натрупват в по-неблагоприятна дългова траектория. Тук аргументът е, че плоският режим не е „причина сам по себе си“, но може да бъде част от институционална архитектура, която прави по-вероятна комбинацията от ограничен приходен капацитет и политически трудно редуцируеми разходни ангажименти.

Политически импликации: условия за „работеща“ реформа и релевантност за България

В следващата част на тази глава плоските данъци са разгледани като условни инструменти, а не като универсални рецепти за провеждане на икономическа политика.

Първата импликация е принципна: няма „един оптимален модел“ данъчна система за всички страни и периоди; ефектите зависят от институционален капацитет, структура на икономиката, мащаб на неформалността и социални предпочитания. Следователно политики, копирани по аналогия, без диагностика на началните условия, имат висок риск от разочароващи резултати.

Втората импликация е политико-икономическа: когато се намалява прогресивността, компенсаторните мерки стават критични за социалната кохезия и устойчивостта на режима. Авторът аргументира, че в среда без необлагаем минимум и при висока тежест на осигуровки и косвени данъци възприемането на системата като несправедлива усилва натиска за трансфери и субсидии. Това може да породи „фискална ножица“: ограничени приходи и растящи разходни претенции, което в крайна сметка се капитализира в дефицит и дълг.

Третата импликация е прагматична и по същество „дизайнерска“: ако целта е да се запази административната простота, но да се смекчи регресивността, естествен първи ход е добавянето на необлагаем минимум или данъчен кредит (вкл. възстановим) при запазване на плоска ставка. Това въвежда прогресивност в ефективната ставка без възстановяване на сложна многостепенна скала.

Четвъртата импликация е сравнителна: опитът на страни, които не са въвели плосък данък, или са въвели хибридни модели (комбинации между пропорционалност и прогресивност), се интерпретира като емпирична демонстрация, че прогресивността е съвместима с добри икономически резултати при наличие на ефективна администрация и разумни параметри. Оттук следва позицията, че политическият избор не е бинарен „плосък срещу прогресивен“, а континуум от дизайни, в които ключови са клинът, базата, изключенията и капацитетът за прилагане.

Ограничения и предпазливост: какво може и какво не може да се заключи

В тази част се изяснява интерпретацията на получените резултати чрез ясно заявяване на идентификационните рискове. Първата група ограничения е свързана с детерминираността на реформите: данъчните промени обикновено са част от по-широки пакети от реформи и/или реакция на макроикономически напрежения и политически цикли. Това означава, че дори при съвременни методи (DiD, синтетичен контрол) остава риск от пропуснати променливи и ендогенност.

Втората група ограничения е свързана с данните и съпоставимостта, особено за неравенството и ранните години на прехода, където измервателните режими и качеството на статистиката варират. Авторът третира това като реална граница на макро-панелния подход и мотивира необходимостта от допълнителни проверки за устойчивост и от бъдещи изследвания с микроданни.

Трето, при методи като синтетичен контрол остава субективност в избора на донорски пул и период за калибрация; това не е дефект на метода, а характеристика, която

изисква прозрачност и чувствителност на изводите към алтернативни избори. В този смисъл главата настоява политическите препоръки да се формулират като условни и адаптивни: политиката трябва да предвижда механизми за корекция, ако очакваните ефекти не се материализират.

Финалът на главата синтезира водещата теза на дисертацията в „дискусионен“ формат: плоският данък може да генерира ограничени ползи за ефективността чрез дисциплина и база, но има отчетливи разпределителни разходи и потенциални дългосрочни рискове за фискалната устойчивост, когато компенсаторните механизми и институционалният капацитет са недостатъчни. Затова главата подготвя логически преход към заключението: след като са изяснени условията, механизмите и ограниченията, следва да се формулират окончателните отговори на изследователските въпроси, научният принос и препоръките за политика – с акцент върху приложимостта за България и по-широко за Европейски съюз-контекста на фискална устойчивост и социална кохезия.

Глава VII: Заключение и препоръки към икономическата политика

Глава VII има двойна функция. От една страна, тя кондензира емпиричните и концептуални резултати в ясни отговори на изследователските въпроси и формулира научния принос на дисертацията. От друга страна, превежда доказателствата в пакет от политически импликации, като подчертава условността на част от ефектите и необходимостта от институционален контекст при интерпретацията.

Синтез на основните изводи от изследването

Централният извод на заключението е, че плоското подходящо облагане в страните от ЦИЕ не може да бъде оценявано като универсален инструмент за ускоряване на растежа, а като институционален избор с ясно изразен компромис между ефективност и справедливост. Регионалният панелен анализ установява умерен и силно контекстуален растежен ефект, слаби доказателства за значими ефекти върху трудовия пазар, отрицателна връзка с ПЧИ в панелните оценки, последователно намаление на приходния капацитет и статистически значимо увеличение на неравенството.

В синтеза на резултатите се подчертава, че теоретичните обещания за самофинансираща се реформа не се потвърждават. За региона ефектът върху растежа е по-скоро от порядъка на около 0.6-0.8 пр.п. в по-строги спецификации, докато ефектът върху неравенството е положителен и по-устойчив - приблизително около 0.9-1.0 пункт по коефициента на Джини в панелните модели. От особено значение е и резултатът, че при плосък данък полуеластичността на цикличния бюджетен баланс спрямо изходния разрив се редуцира приблизително с 68%, което свидетелства за отслабване на автоматичните фискални стабилизатори.

Казусът България конкретизира този общ извод. Контрафактуалният анализ показва умерено положителен ефект върху растежа - между 0.62 и 1.75 пр.п. годишно според DiD и между 0.76 и 1.09 пр.п. според SCM - но същевременно значително намаление на данъчните приходи и повишение на неравенството. Именно съчетанието на тези ефекти, а не отделна променлива сама по себе си, структурира крайната оценка на реформата.

Заключението въвежда и количествена оценка на компромиса ефективност - справедливост. При допускане за кумулиране на растежния ефект допълнителният БВП през 2024 г. се оценява приблизително в диапазона 13.5%-34.2%, със средна оценка около 22.5%. Паралелно с това обаче увеличението на неравенството се превежда в еквивалентна загуба на обществено благосъстояние чрез индекса на Atkinson. При умерена до висока неравенство-аверсия тези загуби надвишават печалбите от растеж, което води до заключението за нетен отрицателен ефект върху социалното благосъстояние.

Допълнителен аргумент в същата посока е загубата на данъчни приходи. Дисертацията оценява, че намалението на приходите, особено според SCM-спецификациите, е достатъчно голямо, за да ограничи възможностите за публични инвестиции, социални трансфери и подобряване на човешкия капитал. Следователно спорът за плоския данък не е само въпрос на данъчна ставка, а и на капацитета на държавата да финансира дългосрочна конвергенция, социална защита и антикризисна политика.

Заклучението систематизира и ограниченията на изследването. На първо място стои детерминираността на реформите и трудността да се изолира чистият ефект на данъчния режим от паралелни институционални и макроикономически промени. На второ място са ограниченията на данните, особено по отношение на неравенството и ранните години на прехода. На трето място стои ограничената възможност макропанелните оценки да уловят поведенчески реакции на микрониво и дългосрочни институционални ефекти.

Като естествено продължение на изследването са очертани няколко направления за бъдеща работа: микросимуляционни оценки за варианти на реформа в България; анализ на поведенческите реакции на домакинства и фирми; по-задълбочено изучаване на взаимодействието между ДДФЛ, осигурителни вноски и косвени данъци; както и моделиране на дългосрочната фискална устойчивост в условия на демографски натиск и членство в еврозоната.

Препоръки за данъчна и социална политика в България

Заклучението формулира препоръките като последователен пакет, насочен към едновременно укрепване на справедливостта, приходния капацитет и административната изпълнимост. Основната препоръка е постепенно възстановяване на прогресивността в подходното облагане, без да се допуска шокова промяна, която би повишила несигурността и разходите по адаптация.

В подходния блок дисертацията предлага възстановяване на необлагаем минимум от поне 4 200 евро годишно (около 350 евро месечно), приблизително съответстващ на прага на бедност, както и въвеждане на умерено прогресивна скала: 0% за доходите до този праг, 10% за доходите между 4 200 и 15 000 евро годишно и 15% за доходите над 15 000 евро. Допълнително се препоръчва по-последователно третиране на капиталовите доходи, така че да се ограничат арбитражите между труд и капитал и да се повиши хоризонталната справедливост.

За да се смекчи рискът от отслабване на стимулите за формална заетост, заключението предлага и въвеждане на данъчен кредит за работещи бедни по логиката на Earned Income Tax Credit. Подобен инструмент би позволил по-целенасочена подкрепа на нискодоходните работещи домакинства, особено на семейства с деца, без да се премахват стимулите за участие на пазара на труда.

Втората голяма ос на препоръките е реформа на имущественото облагане. Предлага се актуализация на данъчните оценки на недвижимите имоти по пазарни критерии, умерено повишаване на ставките - особено за скъпи имоти и втори жилища - и въвеждане на по-изразена прогресивност в местното имуществено облагане. Дисертацията разглежда и възможността за данъци върху луксозни активи и оценява, че реформа на имуществения блок може да увеличи приходите приблизително с 0.5-1.0% от БВП.

Третата ос е модернизация на данъчната администрация. Препоръчват се ускорена дигитализация на процесите, разширяване на електронното деклариране, автоматизирано предварително попълване на декларации, електронно фактуриране, интегрирани регистри и риск-базиран одит. Съществен е и акцентът върху специализирани звена срещу агресивното данъчно планиране и трансферното ценообразуване.

Наред с това заключението настоява за мерки срещу корупцията и за подобряване на услугите за данъкоплатците: повече прозрачност и отчетност, ротация на служителите в рискови позиции, независим надзор, защита на сигнализаторите, консултантски услуги и по-бързо разрешаване на данъчни спорове. Общата логика е, че без силна и легитимна администрация дори най-добрият тарифен дизайн няма да произведе желаните резултати.

Заключителни размисли

В заключителните размисли дисертацията връща фокуса към основната си концептуална теза: плоските данъци са не само технически избор на ставка, а политически и институционален проект. Поради това тяхната оценка трябва да включва не само разтежните последици, но и легитимността на данъчната система, качеството на публичните услуги, стабилизационната функция на бюджета и социалната кохезия.

Финалната позиция е нормативно ясна и аналитично предпазлива. За България по-устойчивият път напред е не механичното запазване на статуквото, а внимателно калибрирана реформа, която комбинира умерена прогресивност, по-силен приходен капацитет, модерна администрация и по-добра защита на ниските доходи. Така дисертацията защитава тезата, че по-справедливата данъчна система не е алтернатива на развитието, а негова институционална предпоставка.

Приносни моменти

Емпирични приноси

1. Цялостна емпирична оценка на ефектите от плоския данък в ЦИЕ

Изследването предоставя първата систематична оценка на ефектите от плоския данък, която: - Обхваща дълъг времеви период (1995-2024) - Включва извадка от страни (11 страни) - Анализира множество резултати (растеж, заетост, инвестиции, неравенство, приходи) - Използва съвременни иконометрични методи (stacked DiD) - Систематично анализира хетерогенността на ефектите

2. Нови доказателства за компромиса между ефективност и справедливост

Изследването предоставя количествени оценки на величината на компромиса между растежните ползи и разпределителните разходи на плоския данък, което е критично за информирани политически решения.

3. Доказателства за ограничените динамични ефекти върху бюджетните приходи

Изследването показва, че динамичните ефекти (растеж на базата, подобро спазване) компенсират само частично първоначалната загуба на приходи, което оспорва оптимистичните твърдения на привържениците на плоския данък.

4. Анализ на хетерогенността на ефектите

Изследването идентифицира ключовите фактори, които обясняват защо ефектите варират между страните, което е важно за разбирането на условията, при които плоският данък може да бъде ефективен.

Методологични приноси

1. Приложение на stacked DiD метода в контекста на данъчни реформи

Изследването е сред първите, които прилагат съвременния stacked DiD метод за оценка на ефектите от данъчни реформи с множество периоди на третиране.

2. Детайлен контрафактуален анализ за България

Изследването разработва иновативна методология за контрафактуален анализ, която може да бъде приложена и за други страни и политики.

3. Интегриран подход, комбиниращ качествени и количествени методи

Изследването успешно комбинира исторически анализ, дескриптивна статистика, иконометрични методи и сценарен анализ за цялостна оценка на политиката.

Приноси за политиката

1. Конкретни препоръки за реформа на данъчната система на България

Изследването предоставя детайлни, емпирично обосновани препоръки за реформа на данъчната система на България в контекста на предстоящото приемане на еврото.

2. Уроци за други страни в региона

Резултатите и препоръките на изследването са релевантни не само за България, но и за други страни от ЦИЕ, които разглеждат реформи на своите данъчни системи.

3. Принос към дебата за оптималната данъчна политика

Изследването предоставя балансирана, емпирично обоснована перспектива върху дебата за плоския данък, надхвърляйки идеологическите позиции и фокусирайки се върху фактите.

Теоретични приноси

1. Обогаляване на литературата за политическата икономия на данъчните реформи

Изследването допринася за разбирането на политико-икономическите фактори, които обясняват възхода и залеза на плоския данък в ЦИЕ.

2. Принос към теорията за данъчната конкуренция

Изследването предоставя емпирични доказателства за ефектите на данъчната конкуренция в контекста на малки открити икономики.

3. Принос към литературата за фискалната политика в еврозоната

Изследването анализира специфичните предизвикателства на данъчната политика в контекста на членство в еврозоната, което е релевантно за по-широкия дебат за фискалната интеграция в Европа.